

Reflections of Hryhory Skovoroda's Philosophy in Ukrainian Dramatic Theater

UDC 141.7 Сковорода Г.:792.01(477)

DOI: <https://doi.org/10.15421/172664>**Matvieieva Kateryna**Ph.D. Student, Assistant, <https://orcid.org/0000-0002-9245-5373>, kmatvieieva@ukr.net*Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)*

Abstract.

Contemporary Ukrainian society is experiencing difficult times of military reality, which is proving to be a test of human will, morality, dignity, resilience, freedom, and other human values. At the same time, the existential pain caused by loss and destruction forces us to rethink the issues of ideals, justice, good and evil. In the context of the hybrid Russian-Ukrainian war, the axiological dimension of spirituality becomes a worldview orientation for the Ukrainian nation, an internal resource of moral resistance in times of trial, and at the same time part of the concept of self-defense and preservation of Ukrainian culture and statehood.

The purpose of this article is to examine the conceptual sphere of the teachings of the founder of Ukrainian philosophy, H. Skovoroda, and to highlight the manifestation of his philosophical ideas in Ukrainian dramatic theater.

Results. The main concepts of H. Skovoroda's philosophical teachings and worldview are examined, and the identical views of Ukrainian scientists and cultural figures on the concept of three worlds and dual nature as the basis of human spiritual integrity are highlighted. The ideas of H. Skovoroda's teachings in the philosophy and creative activity of Ukrainian theater figures are revealed.

Conclusions. G. Skovoroda saw the key idea of human existence in the search for one's divine origin in order to achieve ease of life and a sense of happiness through self-knowledge, congenial work, and harmony between two natures. Only by knowing their nature can people get closer to God, become masters of their own lives and their own little worlds, and unite with the big world. This is how fundamental human values are formed and established. The study of the philosophical worldview of contemporary theater figures is one aspect of the research of cultural identity and philosophy in Ukrainian dramatic theater.

Keywords: philosophy of H. Skovoroda, Ukrainian theater, identity, Les Kurbas, spiritual values, worldview, self-awareness

Прояв філософії Г. Сковороди в українському драматичному театрі

Матвєєва Катерина*Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)*

Анотація.

Сучасне українське суспільство переживає складні часи воєнної дійсності, що виявляється моментом випробування людської волі, моралі, гідності, стійкості, свободи та інших людських цінностей. Разом із тим, екзистенційний біль, що настає внаслідок втрат, руйнувань, змушує переосмислювати питання ідеалів, справедливості, добра і зла. В умовах гібридної російсько-української війни аксіологічний вимір духовності постає світоглядним орієнтиром української нації, внутрішнім ресурсом морального опору в умовах випробувань, і водночас частиною концепції самозахисту та збереження української культури та державності.

Мета статті – розглянути концептосферу вчення засновника української філософії Г. Сковороди та висвітлити прояв його філософських ідей в українському драматичному театрі.

Результати. Розглянуто основні концепції філософського вчення та світоглядна позиція Г. Сковороди, висвітлені ідентичні погляди діячів української науки та культури на концепцію про три світи та двонатурність як підґрунтя духовної цілісності людини. Виявлені ідеї вчення Г. Сковороди у філософії та творчій діяльності постатей українського театру.

Висновки. Ключовою ідеєю людського буття Г. Сковорода вбачав у пошуку людини свого Божественного начала для легкості життя й відчуття щастя через самопізнання, сродну працю і гармонію двох натур. Тільки пізнавши свою природу, людина наближається до Бога, стає господарем свого життя, власного маленького світу та єднається зі світом великим. В такий спосіб формуються та утверджуються фундаментальні цінності людини. Вивчення філософської світоглядної позиції сучасних театральних діячів являє собою один з аспектів у дослідженні культурної ідентичності та філософії українського драматичного театру.

Ключові слова: філософія Г. Сковороди, український театр, ідентичність, Лесь Курбас, духовні цінності, світогляд, самоусвідомлення

Вступ.

У пошуках сутності та розуміння світоглядно-ціннісної системи людини як духовного виміру буття в процесі самоусвідомлення та визначення культурної ідентичності, звернемося до української філософської спадщини. Адже значущість духовної сфери людського буття українців підкреслювали українські філософи й діячі української культури в різні культурно-історичні часи: Д. Балагій, І. Драч, М. Костомаров, М. Ковалинський, Н. Корнієнко, М. Кропивницький, Леся Українка, Лесь Курбас, М. Попович, Г.Сковорода, Л. Ушкалов, І. Франко, Г. Хоткевич, Д. Чіжевський, Т. Шевченко.

Фундатором української філософії та «останнім представником староукраїнської культури» (Попович, 2003, с. 93) вважається оригінальний, самобутній мислитель і поет XVIII ст. Г. Сковорода. Світоглядну-ціннісну систему мислителя, в процесі пізнання себе, людської природи, взаємозв'язку людини з духовним світом, утвердилась як цілісне філософське вчення, що сформувало українське світобачення та морально-етичні принципи, навчання в Києво-Могилянській академії, а також антична й середньовічна культура, мораль біблійних текстів, барокова філософія та культура. Варто зазначити, що вчення Г. Сковороди про досягнення гармонії людини через самопізнання, моральне й духовне вдосконалення, що складається з декількох взаємопов'язаних концепцій, немає єдиної назви. Послідовники закладеної мислителем української філософської традиції розглядали світоглядну систему Г. Сковороди як цілісно, так і концепції окремо.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Учень Сковороди Ковалинський був першим, хто опублікував життєвий шлях та світоглядну позицію українського філософа, його праця стала підґрунтям для інших авторів скovorодинських біографічних розвідок. Г. Хоткевич у своїй праці наводить біографічний життєпис, висвітлює філософію та світоглядну позицію Сковороди, а також вибрані місяця з його творів (Хоткевич, 1920). Фундаментальними роботами, на які ми спирались в дослідженні концептосфери філософського вчення Г. Сковороди: М. Ковалинський, Д. Балагій, Д. Чіжевський, Г. Хоткевич, Л. Ушкалов, біографічна повість авторів І. Драча, С. Кримського й М. Поповича, творча спадщина Г. Сковороди. Окремі аспекти Сковородинського вчення відображені в сучасних дослідження науковців: духовний вимір філософського вчення мислителя розглядав В. Стеценко (2012), концепцію свободи волі в контексті соціальної реальності та процесу самопізнання – В. Палагута (2022), філософське осмислення ідеї справедливості – І. Грабовська (2022), освітньо-філософський аспект вчення – Н. Іванова (2010) та ін.

Сучасний дослідник філософії серця М. Рик дослідив релігійний аспект символізму у

філософському вченні Г. Сковороди та визначив таку модель структурних рівнів функціонування релігійного символізму: «космологічний (вчення про "дві натури" та "три світи", які становлять ідейно-теоретичне підґрунтя його символічного світорозуміння); антропологічний (ґрунтується на гуманістичних поглядах Г. Сковороди про людину як мікросвіт); гносеологічний (розкривається у концепції мислителя про самопізнання людини); онтологічний (аргументується в системі розгортання багатоаспектної символіки Бога); аксіологічний (конкретизується у контексті ціннісного богопізнання, за допомогою якого людина може досягти максимального щастя та повної гармонії з цілим світом)» (Рик, 2019, с.17).

Прояв українських цінностей і філософії у творчій діяльності окремих постатей українського театру віднайдено у працях Н. Єрмакової, А. Новикова, С. Тобілевича, О. Шлемко.

Мета статті – розглянути концептосферу вчення засновника української філософії Г. Сковороди та висвітлити прояв його філософських ідей в українському драматичному театрі.

Результати дослідження.

Розглянемо концептосферу філософського вчення українського любомудра, рівні якого взаємодоповнюючі та нерозривно пов'язані між собою. Космологічний рівень філософії Г. Сковороди проявлений у вченні про три світи: макрокосм (великий світ – Бог, Природа, Всесвіт), мікрокосм (маленький світ – Людина як частина Всесвіту, в якій закладена божественна іскра) та світ символів («світ буттєвих архетипів та засобів комунікацій», Біблія, слово Боже) (Лунін, 2022, с. 158). Вчення про дві натури складається з двох компонент – видима (матеріальна, тлінна) та невидима (духовна, вічна), де справжньою дійсністю постає саме невидима натура. «Перша вічна, друга тимчасова; перша небесна, друга земна; перша творча, друга сотворена <...>» (Хоткевич, 1920, с. 18). Розвиток духовного єства людини з відкритим абсолютному буттю серцем дозволяє пробудити в собі божественну іскру в процесі самопізнання, де розум виступає інструментом для віднайдення природного таланту, а істина – найвища точка усвідомлення свого Божественного «Я».

Відтак, на нашу думку, триєдність Серце-Розум-Істина є фундаментальними аспектами концепції Г. Сковороди на стежі самопізнання та реалізації внутрішньої природи людини задля отримання душевного спокою та щастя (теорія пізнання). Виникає питання, як знайти свою споріднену працю? Як прийти до внутрішнього спокою та гармонійного існування у світі? Відповідь криється у пізнанні себе, навколишнього світу, власних здібностей та визначення по них себе в житті, що і є шляхом до щастя. Адже як стверджував філософ: «щастя людини – не за морем, а у себе дома, у буденному житті і щоденній праці» (Сковорода, 1994, с.19). У поясненні

важливості сродної праці людини, Сковорода порівнював світ з театром: «Світ наш похорий на театр. Щоб добре грати в театрі, треба брати найбільше підходящу для себе роллю. Артиста не за велику роллю хвалять, а за те як він виконав свою хоч маленьку. Я над своєю ролюю у світовім театрі багато думав і побачив, що ніякої іншої не заграю добре, як роллю людини малої, простої» (Хоткевич, 1920 с.21). Споріднену думку мав і режисер, засновник українського модерного театру Лесь Курбас, і перебуваючи у Соловецькому таборі, де вже існував драматичний гурток вільнонайманих і агітбригада з ув'язнених (Openkurbas, 2025), зміг втілити декілька постановок «Аристократи» М. Погодіна, «Учень диявола» Б. Шоу, «Одруження Фігаро» П. Бомарше, ревію «Сноведіння на Вянь-Губі» тощо. У склад театрального колективу увійшли як професійні актори (актор «Березоля» Федір Гладков, актор А. Паламарчук, режисер Дмитро Ровинський, співак Леонід Привалов, драматург Мирослав Ірчан та ін.), так і любителі. Варто зазначити, що у розподіленні ролей серед непрофесійних акторів, Лесь Курбас керувався спорідненістю здібностей, життєвого досвіду, професії та навичок людини, що найближче відповідало характеру, рисам, фізичним параметрам (статури) конкретного персонажу.

Приклад вияву філософії Г. Сковороди в українському театральному вимірі, зокрема ідея спорідненої праці, втілено й Г. Хоткевичем, який утворив Гуцульський театр не з професійних акторів, а з місцевих жителів села Краснолілля, які знали суть архаїчних обрядів, говірок, пісень, рухів, вміли грати на традиційних гуцульських музичних інструментах, що було частиною вистав його авторських п'єс про гуцульське життя («Довбуш», «Гуцульський рік», «Непросте», а також перероблена ним п'єса Ю. Коженювського «Верховинці»). І варто сказати, що Гуцульський театр мав величезний успіх серед глядачів, адже самотні гуцульські артисти не просто виконували рухи, пісні чи частини обрядового дійства, вони знали глибинну сутність речей. І такий підхід до самопізнання та віднайдення свого покликання, поклику серця, душі й тіла, як бачимо, дієвий, не тільки у пошуку себе в житті, а й у творчих проявах українського театру. Крім того «У творчості гуцульських артистів, як носіїв автентичного говору й архаїчних фольклорних знань, проявились деякі риси, притаманні древнім жерцям, зокрема здатність за допомогою вербальних і невербальних виражальних засобів суттєво і благотворно впливати на глядачів, зцілювати їхні душі, уражені різними недугами, виникнення яких, за міфологічними уявленнями, відбувається внаслідок відхилення від першонорми, втрати гармонії з Природою» (Шлемко, 2013, с. 5). Такі трансформації під час вистави в українському драматичному театрі, а саме вплив якісної гри на зміну стану глядача, в сучасному науковому просторі

можуть інтерпретуватись як складний квантовий процес. Відтак, фіксуємо відголоски в українському драматичному театрі й інших концепцій любовмудра, а саме пошук гармонії в собі та з навколишнім світом, Природою, що найяскравіше проявляється в елементах архаїчної українській культурі у виставах.

Світу символів як одночасності чуттєвого й надчуттєвого Г. Сковорода відводив одну з ключових ролей у пізнанні божественного. У спілкуванні з Всесвітом, людина має звертати увагу не тільки на символ лексичний, а й на сукупність символів як відтворення божественного порядку. Літературна творчість, зокрема пісні й байки, поетична специфіка засновника української філософії, в якій розмірковується про сенс людського життя, утверджується світоглядно-ціннісна, морально-етична та естетична сфери буття, що дозволяє більш глибоко зрозуміти основні ідеї вчення у доступній суспільству формі. «Образами-символами філософ пояснював невидиму натуру, тобто існування Бога, Істини. Кожний такий образ заховує у собі таємницю, яку треба розгадати і збагнути» (Сковорода, 1994, с. 30).

«Найадекватніше пізнання дійсності доступне не природничим і точним наукам або традиційній філософії, а інтуїтивному «поетичному мисленню» з його асоціативністю, образністю, метафоричністю і миттєвим одкровенням інсайту (Корнієнко, 2025, с. 15). Погоджуємось з думкою докторки мистецтвознавства, академіка НАМУ, театрознавиці, культуролога, заслуженої діячки мистецтв України, засновниці і керівниці Національного центру театального мистецтва імені Леся Курбаса Корнієнко Н. М. та бельгійським вченим Пригожином І. Р. Оскільки поетичне мислення як прояв символізму, особливо українська поезія із закладеними цінностями, мораллю та світобаченням народу являє собою не тільки екзистенційний акт цілісного людського буття, зріст інтелектуальної, когнітивної, почуттєвої сфер, а й сприяє утвердженню української ідентичності в процесі пізнання, усвідомлення сутності речей, отже духовної природи. Таким чином почуття й відчуття, отримані крізь поетичні твори є позитивним фактором у формуванні цілісної, духовно-розвиненої людини. Почуття, на думку М. Костомарова, є основа усякого проявлення духа, що викликає думки, вчинки, є корінь морального буття. <...> Символ є образний вияв моральних ідей за допомогою деяких предметів фізичної природи, причому цим предметам надаються більш-менш духовні властивості. Єство символіки – одуховлювання природи (Чижевський, 1992, с. 117).

Символізм притаманний й українському театру, зокрема Лесь Курбас активно використовував символізм у своїй творчості, а «праця над поезіями Т. Шевченка переконала Л. Курбаса в необхідності «заохочувати» публіку до активнішої співтворчості, врешті, сподвигла дбати про інспірацію та регуляцію

її асоціативних процесів. У добу зародження авангардної культури принцип «перетворення» помітно актуалізує діалог театру і публіки, допомагає останній краще адаптуватися до нових форм образного мовлення (Єрмакова, 2012, с. 94). Символізм і алегорія виступають основними формами онтологічного мислення Г. Сковороди, що дозволяють досягати невидиму сутність буття.

Розуміння законів всесвіту про взаємозв'язок та взаємовплив частин єдиного зовнішнього й внутрішнього, матеріального й духовного, раціонального й емоційного рівнів людини були відкриті українському філософу Г. Сковороді, і таке світобачення було співзвучно як античній філософській традиції, так і філософіям мислителів та творців української світоглядної системи (В. Вернадський – вчення про ноосферу «антропосфера – техносфера – соціосфера», П. Юркевич – у розумінні світоустрою «Бог – Людина – моральний порядок», людська сутність у триєдності «розум – серце – воля»), Д. Чижевський поділяв погляди та ідеї Г. Сковороди «макросвіт – мікросвіт – світ символів», С. Кримський виявляв у триєдності світу «культуру – особистість – духовні цінності»).

Досліджуючи вплив науки та діяльність людини на планетарні процеси, український вчений В. Вернадський прийшов до висновку, що всі живі організми мають певний зв'язок – людина-природа, природа-Всесвіт, людина-Всесвіт, що все живе має свій темп, ритм та вібрації. Навколишнє середовище, за В. Вернадським, можна умовно розділити на: природну – біосферу, і штучну – ноосферу, тобто знову створену (або перетворену) людиною (Матвеева, 2020), що можна розглядати як вияв вчення Г. Сковороди про двонатурність – духовна натура (природне) та матеріальна натура (штучна, створене людиною).

Цієї теми торкався й Лесь Курбас, який у своїх філософіях про природу українського театру вважав, що форма може розглядатись як прояв внутрішнього/духовного/чуттєвого, а зміст – зовнішнього/матеріального/логічного. «Форма – це те нове, організаційне, що внесено мистецтвом у матеріал у згоді з прикметами матеріалу, з законами творчості і сприймання для розв'язання організаційних і ідеологічних завдань, які стоять перед мистецтвом. Зміст – ті елементи свідомості, які митець організував у себе, далі через організований матеріал організує у сприймаючих. Мистецтво без форми – труп, без змісту воно – технічна організація речей» (Єрмакова, 2012, с.117). В контексті сучасних досліджень художньої культури (театру), у своїй останній праці «Театр майбутнього – траєкторія кванту. Порядок, відкритий для випадковостей» засновниця нового напрямку в гуманітарному знанні – синергетики художньої культури Корнієнко Н. М. підкреслювала важливість триєдності «енергія –

інформація – речовина», константи, необхідні для художньої цілісності: «<...> поняття цілісності є визначально синергетичним – цілісність пов'язана з постійним відновленням сталості, стабільності системи, забезпечення балансу по лінії трьох складових: енергії, інформації та речовини» (Корнієнко, 2025, с. 16). Останню конструкцію (Н. Корнієнко) можна розглядати відносно українського театру (правильно організованої творчої організаційної діяльності театру, створення такої вистави, що матиме найбільший вплив на глядача за принципом резонансу), так і в контексті становлення цілісної людини згідно з філософіями Г. Сковороди. Сталість, стабільну систему чи баланс можемо розглядати як стан людини, що віднайшла гармонію в собі, з навколишнім світом та Всесвітом в цілому. Вважаємо, що такі глибокі роздуми науковців, українських учених, діячів театральної культури, можуть свідчити про істинні знання, доступні тільки тій людині, що відкрила своє серце та свою духовну природу й віднайшла Бога в собі, так би мовити, активізувала свою божественну іскру.

Повертаючись до філософії Г. Сковороди, яка є співзвучною морально-етичним нормам та народному світобаченню українців, відмітимо ще один важливий аспект його вчення – значення родинного виховання, та національно-культурне підґрунтя в процесі становлення світоглядно-ціннісної сфери буття дитини. Шанобливе ставлення до батьків та їх життєвого духовно-культурного досвіду постає архіважливим у формуванні таких цінностей як вдячність батькам, повага до інших, адже якщо дитина виховується в здоровій моральній атмосфері, то й потім такого народженого для добра не важко навчити наукам і моралі (Балагій, 1992, с. 433). Водночас дотримання звичаїв, традицій, звичок і побуту свого народу є ключовими у відчуттях любові до вітчизни. Любов до Природи – ще один фактор у формуванні духовно-розвиненої людини: «Весь вільний свій час проводив Сковорода в полях і галях. <...> Тут він поклав початок одній із найцікавіших поетичних збірок у давній українській літературі – «Сад Божественних пісень», як Сковорода зазначав, що його «Сад...» проріс «із зерен священного писання»» (Блохин, 2024, с. 62). Наведемо декілька рядків цього поетичного твору (Пісня 2-га):

*<...> А душу лиш тілесним не можна задовольнить,
Вона лише небесним смутком хоче наситить,
Як в море річка мчить, так сталь до магніту пливе,
До гір вогонь тремтить, так дух до Бога зір рве»*
(Сковорода, 1992, с. 50).

Оспівування української природи простежується й в інших його віршах: «Не піду до міста багатого. Я буду на полях жити», «О, діброво! Мати моя рідна! В тобі життя звеселене, в тобі спокій, тишина», «Ах поля, поля зелені, поля квітками украшені, ах долини, ярт, круглі могили, горби» тощо (Балагій, 1992, с. 38).

Можемо засвідчити, що в українському світобаченні простежується нерозривний зв'язок між людиною і природою (урахування аграрного календарного циклу відповідно до хліборобських традицій як способу людського буття у світі й форми світовідчуття), що проявляється в піснях, темпоритмі, в оповіданнях і поетичних творах, колористиці тощо. Тож українські культурні традиції загалом забезпечують продовження роду, самобутнього українського народу з його колоритом та світоглядною системою цінностей, що є проявом формування культурної та національної ідентичності, й водночас є засобом для підсилення сили духу. Пригадаймо, що «перший український професіональний театр – театр корифеїв, створений драматургом, актором і режисером М. Кропивницьким – задля просвітництва і виховання суспільства на українських цінностях, що об'єднувало український народ, і сьогодні театр у своїй діяльності впроваджує ці завдання просвітництва як прояву духовного підґрунтя українського драматичного театру» (Матвєєва, 2024, с. 88). Відтак, самоосвіта, духовне й професійне збагачення керівників театрів, освіта і виховання ними своїх творчих колективів завжди було прерогативою в українському драматичному театрі, як прояв принципу передавання знань від вчителя учню (як і Сковорода передавав свої знання учням практично через свої вміння: розмовами, поезією, панегіриками), що може бути ідентифіковано як виховна/педагогічна культурна традиція українського драматичного театру. Так, до акторського складу Театру корифеїв долучались бажаючи опанувати акторську професію, які мали хист, але не мали практичного досвіду. Тоді М. Кропивницький, який бездоганно володів майже всіма театральними професіями, брався «вишліфувати» майбутні діаманти (Новиков, 2021, с. 162).

Леся Курбас як і український філософ також визнавав першість духовної мети творчості (Єрмакова, 2012, с. 118). Основою театральних колективів Леся Курбаса була самоосвіта: задля духовного розвитку й розширення світогляду творчих особистостей організовувались зустрічі акторів з тогочасною мистецькою елітою, наукові екскурсії, відвідування музеїв, бібліотек, адже «ставлення до друкованого слова в МОБі було виключно шанобливим, а книгу піднято на найвищий п'єдестал – насамперед, як джерело інтелектуального самовдосконалення» (Єрмакова, 2012, с. 144), зокрема проводили студіювання історії філософії. Тільки духовно збагачені актори, актори-філософи зможуть глибоко розкрити мислення, емоції та переживання своїх персонажів.

Досліджуючи прояв філософських ідей Г. Сковороди й духовної природи в сучасному українському драматичному театрі, виявимо які саме духовні цінності прагнуть передати глядачеві у своїй творчості режисери, актори, драматурги. З цієї метою авторкою статті було проведено

опитування «Культурна ідентичність українського театру» діячів сучасних українських театрів (Вінниця, Дніпро, Івано-Франківськ, Київ, Львів). У відкритому питанні «Які цінності прагнете передати глядачеві у своїй творчості?» опитувані називали: гідність, людяність, щирість, гумор, критичність, віра в добро, цінність свідомої вдячності та глибокої поваги до ветеранів, любов до своєї землі, мови, культури, почуття відповідальності, прагнення до краси, національна ідентичність тощо. Отримані результати підтверджують значимість українського драматичного театру у формуванні та утвердженні світоглядно-ціннісної сфери української нації, й культурної ідентичності загалом.

Висновки.

Підсумовуючи вищевикладене, ключовою ідеєю людського буття український філософ Г. Сковорода вбачав у пошуку людини Бога в собі, свого Божественного начала для легкості життя й щастя через самопізнання, сродну працю і гармонію двох натур (зовнішньої та внутрішньої). Тільки пізнавши свою природу, людина наближається до Бога, стає господарем свого життя, власного маленького світу та єднається зі світом великим. В такий спосіб формуються та утверджуються фундаментальні цінності людини – свобода, воля, щастя, віра, справедливість, істина, любов, чесність, щирість тощо. Глибока філософія українського мислителя Г. Сковороди дозволяє виявити українські цінності як прояв ідентичності етнічної, культурної, національної, цінності, які передавались із покоління в покоління в українських родинах, від вчителя учню, крізь вивчення його філософських трактатів та поезій, що є духовною опорою й сучасного українського суспільства. Адже як стверджував український мислитель: «Царство Боже в нас самих, щастя наше в серці нашій, серце в любові – у законі Вічного» (Хоткевич, 1920, с. 41). Саме в народному характері закладена українська філософія, відтак, вивчення філософської світоглядної позиції сучасних театральних діячів являє собою один з аспектів у дослідженні культурної ідентичності та філософії українського драматичного театру. З цієї метою було створено опитування для театральної спільноти та дослідників українського драматичного театру. За результатами проведеного опитування були виявлені цінності, які діячі театру (режисери, драматурги, актори) прагнуть донести до глядача у своїй творчості: гідність, людяність, щирість, гумор, критичність, віру в добро, свідомість, цінність свідомої вдячності та глибокої поваги до ветеранів, любов до своєї землі, мови, культури, почуття відповідальності, прагнення до краси, національна ідентичність тощо. Отримані результати підтверджують філософську думку авторки й засвідчують, що український драматичний театр є осередком української культури й духовним центром у формуванні та утвердженні світоглядно-ціннісної сфери української нації, й культурної ідентичності загалом.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Артюх, В. (2011). Дмитро Чижевський про світоглядну основу філософського процесу на Україні. *Філософські ідеї в культурі Київської Русі*, (5), 23-38. Київ. <https://files01.core.ac.uk/download/pdf/141441358.pdf>
- Балагій, Д. (1992). *Український мандрований філософ Григорій Сковорода*. Київ: Орії. https://chtyvo.org.ua/authors/Bahalii_Dmytro/Ukr_mandrovanyi_filosof_Skovoroda/
- Блохин, Д. (2024). Г. Сковорода – образ української релігійної людини. *Переяславські Сковородинівські студії: зб. наук. праць, учасників Міжнародної конференції «XXII Сковородинівські читання». Переяслав (Київська обл.)* (10: Філологія. Філософія. Педагогіка. Музейна і краєзнавча Сковородіана), 53-70. https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/17347/1/ilovepdf_merged.pdf
- Грабовська, І. (2022). Ідеї справедливості у філософії Григорія Сковороди в контексті західної філософської традиції трактування поняття справедливості (До 300-річчя філософа). *Українознавство*, (2), 26-31. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2022_2_4
- Драч, І. Ф., Кримський С. Б., & Попович М. В. (1984). *Григорій Сковорода : біографічна повість*. Київ: Молодь. <https://skovoroda.man.gov.ua/storage/files/Grigory-Skovoroda-Drach.pdf>
- Єрмакова, Н. (2012). *Березільська культура: історія, досвід*. Київ: Фенікс. https://chtyvo.org.ua/authors/Yermakova_Natalia/Berezilska_kultura_Istoriia_dosvid/
- Іванова, Н. В. (2010). *Метатеорія Г. Сковороди: філософсько-освітній аспект* (дис. ... канд. філос. наук.). Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, Україна. <https://skovoroda.man.gov.ua/storage/files/trisonjachna-ednist-skovorodi.pdf>
- Корифеї української сцени*. (1901). Київ: Типографія Петра Барського. https://www.etnolog.org.ua/pdf/e-biblioteka/mystectv/teatr/tobilevich_s_korifei_ukrainskogo_teatru_portreti_spgadi.pdf
- Корнієнко, Н. (2025). *Театр майбутнього – траєкторія кванту. Порядок, відкритий для випадковості (театрознавство інших вимірів)*. Київ: Дух і літера. <https://duh-i-litera.com/bookstore/teatr-majbutnjogo-traektorija-kvantu>
- Курбас Л. (2022). *Філософія театру*. Харків: О. Савчук; Київ: Основи. <https://savchook.com/books/filosofia-teatru/>
- Лунін, Д. С. (ред.) (2022). *Сучасні рецепції світоглядно-ціннісних орієнтирів Григорія Сковороди*. Полтава: НУ «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». https://ifsk.sumdu.edu.ua/images/nauka/monografii/2022monogr_skovoroda.pdf
- Матвєєва, К. В. (2024). *Культурні традиції в контексті еволюції Українського драматичного театру*. Дніпро: ЛІРА. <https://www.lib.dp.ua/?do=ukrainica&lng=1&id=67&idg=588>
- Матвєєва, К. (2020). Прояв концепції ноосфери В. І. Вернадського в традиціях українського театру. *Сценічне мистецтво: творчі надбання та інноваційні процеси: матеріали II Всеукраїнської наукової конференції професорсько-викладацького складу, докторантів, аспірантів та магістрантів* (97-101). 23 квітня, 2020. Київ: КНУКіМ. https://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2020/07/conference_2020_zmist.pdf
- Новиков, А. О. (2021). «Український театр – це я»: Марко Кропивницький у контексті національної культури. *Літературознавчі студії*, (60), 161-175. DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-6346.60.161-174>
- Палагута, В. (2022). Свобода волі Григорія Сковороди в контексті метафізики свободи. *Григорій Сковорода: духовні й ціннісні орієнтири у сучасному світі: матеріали всеукр. кругл. столу з нагоди 300-річчя від дня народження Григорія Сковороди* (31-38). 30 листопада, 2022. Дніпро, Україна: НТУ «ДП». https://www.researchgate.net/publication/388830874_Svoboda_Grigoria_Skovorodi_v_konteksti_metafiziki_svobodi
- Попович, М. В. (2003). Григорій Сковорода на тлі філософсько-релігійних рухів своєї доби. *Наукові записки НаУКМА : Гуманітарні науки* (Т. 22, ч. 1), 91-103. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6555e6d5-8ff2-4cf8-958a-753e93024d04/content>
- Рик, М. С. (2019). *Символізм у творчості Г. Сковороди: релігієзнавчий аналіз* (дис... канд. філос. наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, Україна. https://chtyvo.org.ua/authors/Ryk_Mykola/Symvolizm_u_tvorchosti_H_Skovorody_relihiieznachnyi_analiz/
- Сковорода, Г. (1994). *Твори: У 2 т.* Київ: АТ «Обереги». <https://skovoroda.man.gov.ua/storage/files/Grigory-Skovoroda-tvory-u-dvoh-tomah-1994-2.pdf>
- Стеценко, В. І. (2012). Особливості філософської теології Григорія Сковороди. *Вісник Львівського університету. Серія : Філософські науки*, (15), 60-70. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_philos_2012_15_9
- Ушкалов, Л. В. (2004). *Григорій Сковорода: семінарії*. Харків: Майдан. https://chtyvo.org.ua/authors/Ushkalov_Leonid/Hryhorii_Skovoroda_seminarii
- Хоткевич, Г. (1920). *Григорій Савич Сковорода : укр. філософ : короткий його життєпис і вибр. місця з творів та листів*. Харків : Союз. <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0002797>
- Чижевський, Д. (1992). *Нариси з історії філософії на Україні*. Київ: Вид-во Орії при УКСП Кобза. <http://litopys.org.ua/chyph/chyph.htm>
- Шлемко О. Д. (2013). Архаїчні народні традиції в інтерпретації Гуцульського театру Гната Хоткевича. <http://khotkevych.info/fond/2013/04/12/hutsulskiy-teatr-hotkevycha>
- Open Kurbas: цифрова колекція (2021). Про проект. <https://openkurbas.org/pro-proekt/>

REFERENCES

- Artiukh, V. (2011). Dmytro Chyzhevskiy pro svitohliadnu osnovu filosofskoho protsesu na Ukraini. *Filosofski idei v kulturi Kyivskoi Rusi*, (5), 23-38. Kyiv. <https://files01.core.ac.uk/download/pdf/141441358.pdf>
- Balahii, D. (1992). *Ukrainskyi mandrovanyi filosof Hryhorii Skovoroda*. Kyiv: Orii. https://chtyvo.org.ua/authors/Bahalii_Dmytro/Ukr_mandrovanyi_filosof_Skovoroda/

- Blokhyn, D. (2024). H. Skovoroda – obraz ukraïnskoi relihiinoi liudyny. *Pereiaslavski Skovorodynivski studii: zb. nauk. prats, uchashnykiv Mizhnarodnoi konferentsii «KhKhII Skovorodynivski chytannia»*. Pereiaslav (Kyivska obl.) (10: Filolohiia. Filosofiia. Pedahohika. Muzeina i kraieznavcha Skovorodiana), 53-70. https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/17347/1/ilovepdf_merged.pdf
- Chyzhevskiy, D. (1992). *Narysy z istorii filosofii na Ukraini*. Kyiv: Vyd-vo Orii pry UKSP Kobza. <http://litopys.org.ua/chyph/chyph.htm>
- Drach, I. F. Krymskyi S. B., & Popovych M. V. (1984). *Hryhorii Skovoroda : bihrafichna povist*. Kyiv: Molod. <https://skovoroda.man.gov.ua/storage/files/Grigory-Skovoroda-Drach.pdf>
- Hrabovska, I. (2022). Idei spravedyvosti u filosofii Hryhoriia Skovorody v konteksti zakhidnoi filosofskoi tradytzii traktuvannia poniattia spravedyvosti (Do 300-richchia filosofa). *Ukrainoznavstvo*, (2), 26-31. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2022_2_4
- Ivanova, N. V. (2010). *Metateoriia H. Skovorody: filosofsko-osvitnii aspekt* (dys. ... kand. filos. nauk.). Pivdennoukr. nats. ped. un-t im. K. D. Ushynskoho. Odesa, Ukraina. <https://skovoroda.man.gov.ua/storage/files/trisonjachna-ednist-skovorodi.pdf>
- Khotkevych, H. (1920). *Hryhorii Savych Skovoroda : ukr. filosof : korotky yoho zhyttiepys i vybr. mistsia z tvoriv ta lystiv*. Kharkiv : Soiuz. <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0002797>
- Kornienko, N. (2025). *Teatr maibutnoho – traiektoriia kvantu. Poriadok, vidkryti dlia vypadkovosti (teatroznavstvo inshykh vymiriv)*. Kyiv: Dukh i litera.
- Koryfei ukraïnskoi stseny. (1901). Kyiv: Typohrafiia Petra Barskoho. https://www.etnolog.org.ua/pdf/e-biblioteka/mystectv/teatr/tobilevich_s_korifei_ukraïnskogo_teatru_portreti_spogadi.pdf
- Kurbas L. (2022). *Filosofiia teatru*. Kharkiv: O. Savchuk; Kyiv: Osnovy.
- Lunin, D. S. (red.) (2022). *Suchasni retseptsii svitohliadno-tsinnisnykh oriientyriv Hryhoriia Skovorody*. Poltava: NU «Poltavska politekhnika imeni Yuriiia Kondratiuka». https://ifsk.sumdu.edu.ua/images/nauka/monografii/2022monogr_skovoroda.pdf
- Matvieieva, K. Proiaiv kontseptsii noosfery V. I. Vernadskoho v tradyttsiakh ukraïnskoho teatru. *Stsenichne mystetstvo: tvorchy nadbannia ta innovatsiini protsesy: materialy II Vseukraïnskoi naukovoï konferentsii profesorsko-vykladatskoho skladu, doktorantiv, aspirantiv ta mahistrantiv* (97-101). 23 kvitnia, 2020. Kyiv: KNUKiM. https://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2020/07/conference_2020_zmist.pdf
- Matvieieva, K. V. (2024). *Kulturni tradytzii v konteksti evoliutsii Ukraïnskoho dramatychnoho teatru*. Dnipro: LIRA. <https://www.lib.dp.ua/?do=ukrainica&lng=1&id=67&idg=588>
- Novykov, A. O. (2021). «Ukraïnskyi teatr – tse ya»: Marko. Kropyvnytskyi u konteksti natsionalnoi kultury. *Literaturoznavchi studii*, (60), 161-175. DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-6346.60.161-174>
- Open Kurbas: tsyfrova kolektsiia (2021). *About the project*. <https://openkurbas.org/pro-proekt/>
- Palahuta, V. (2022). Svoboda voli Hryhoriia Skovorody v konteksti metafizyky svobody. *Hryhorii Skovoroda: dukhovni y tsinnisni oriientyry u suchasnomu sviti»: materialy vseukr. kruhl. stolu z nahody 300-richchia vid dnia narodzhennia Hryhoriia Skovorody* (31-38). 30 lystopada, 2022. Dnipro, Ukraina: NTU «DP». https://www.researchgate.net/publication/388830874_Svoboda_Grigoria_Skovorodi_v_konteksti_metafiziki_svobody
- Popovych, M. V. (2003). Hryhorii Skovoroda na tli filosofsko-relihiinykh rukhiv svoiei doby. *Naukovi zapysky NaUKMA : Humanitarni nauky* (T. 22, ch. 1), 91-103. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6555e6d5-8ff2-4cf8-958a-753e93024d04/content>
- Ryk, M. S. (2019). *Symvolizm u tvorchosti H. Skovorody: relihiieznavchyi analiz* (dys... kand. filos. nauk). Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv, Ukraina. https://chtyvo.org.ua/authors/Ryk_Mykola/Symvolizm_u_tvorchosti_H_Skovorody_relihiieznavchyi_analiz/
- Shlemko O. D. (2013). *Arkhaichni narodni tradytzii v interpretatsii Hutsulskoho teatru Hnata Khotkevycha*. <http://khotkevych.info/fond/2013/04/12/hutsulskyj-teatr-hotkevycha>
- Skovoroda, H. (1994). *Tvory: U 2 t.* Kyiv: AT «Oberehy». <https://skovoroda.man.gov.ua/storage/files/Grigory-Skovoroda-tvory-u-dvoh-tomah-1994-2.pdf>
- Stetsenko, V. I. (2012). Osoblyvosti filosofskoi teolohii Hryhoriia Skovorody. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii : Filosofski nauky*, (15), 60-70. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_philos_2012_15_9
- Ushkalov, L. V. (2004). *Hryhorii Skovoroda: seminarii*. Kharkiv: Maidan. https://chtyvo.org.ua/authors/Ushkalov_Leonid/Hryhorii_Skovoroda_seminarii
- Yermakova, N. (2012). *Berezilska kultura: istoriia, dosvid*. Kyiv: Feniks. https://chtyvo.org.ua/authors/Yermakova_Natalia/Berezilska_kultura_Istoriia_dosvid/